

УДК 347. 278

Скрипник Ю. В.

к.е.н., доцент,

Сумський національний аграрний університет

КРЕДИТНА ПІДТРИМКА АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

В статті значну увагу приділено проблемам розвитку банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. Висвітлено зарубіжний досвід використання позичкових коштів в аграрному капіталі, проаналізовано відсоткові ставки та залучення банківських кредитів в аграрну сферу виробництва. Подано причини, що обмежують можливості кредитування АПК.

Ключові слова: банківське кредитування, кредитна підтримка, сільськогосподарські підприємства, кредитні гарантії, пільгове кредитування.

Постановка проблеми. Особливості функціонування аграрного сектору як галузі вимагають особливого ставлення до фінансування господарських операцій сільськогосподарських підприємств. Оскільки ці підприємства забезпечені власними оборотними коштами в мінімальному розмірі, необхідному для фінансування витрат поточного року під урожай майбутнього, створення мінімальних страхових запасів кормів, матеріалів та інших цінностей. Тому постійно виникаюча в процесі їхньої діяльності додаткова потреба в оборотних коштах, обумовлена сезонним характером виробництва покривається короткостроковим банківським кредитом. Необхідно створювати такий розмір оборотних коштів, що покривав би всю суму витрат на виробництво продукції не завжди доцільно, тому що постійно в обороті знаходиться тільки частина їх загальної суми, а потреба в іншій частині виникає тимчасово, на певний строк.

Разом з тим в умовах трансформації ринкових відносин в Україні одним з важливих питань залишається створення нормальних умов функціонування сільськогосподарських виробників, забезпечення їх конкурентоспроможності на українському та світовому ринках. Все це вимагає пошуку ефективних механізмів фінансової підтримки як з боку держави, так і незалежних фінансових установ [8].

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Вивчення наукових літературних джерел з поставленого питання засвідчує, що проблема фінансової підтримки та

ефективного кредитування господарських суб'єктів аграрного сектору залишається досить гострою.

Проблеми розвитку кредитних відносин в Україні досліджують В.М. Алексійчук, П. І. Гайдуцький, А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблюк, М. Я. Дем'яненко, М. М. Дубовик, І. Жабська, Т. Т. Ковальчук, Б. С. Івасів, А. А. Кириченко, М. М. Коваль, П. О. Лайко, А. М. Мороз, В. О. Паламарчук, Л. О. Примостка, П. Т. Саблук, М. І. Савлук, А. П. Стемальщук, А. А. Чухно та інші. Однак, як засвідчує огляд літературних джерел, окремі питання теорії та практики кредитування сільгоспвиробників ще недостатньо вивчені й вимагають більш поглибленого дослідження. Саме тому багато процесів економічного розвитку залишаються без належного пізнання та осмислення, що негативно позначається на результатах господарювання.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження проблем фінансування сільськогосподарського виробництва та розвитку форм кредитної підтримки.

Виклад основного матеріалу. За своєю сутністю та механізмом впливу на процес суспільного відтворення кредит є однією з найскладніших економічних категорій. В економічній літературі переважають два підходи до визначення сутності кредиту:

1) ототожнення кредиту з цінністю, яка передається одним економічним суб'єктом іншому в позичку. При такому підході увага дослідника зміщується на саму позичку, її правову форму, що зумовлює вихолощування з кредиту його економічного змісту;

2) ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються в суспільстві. Такий підхід дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності його руху. Тому цей підхід у сучасній літературі переважає. Він покладений в основу висвітлення сутності кредиту [2].

Кредит використовується в господарській діяльності підприємств разом з власними коштами і дозволяє забезпечити виробництво необхідними ресурсами на будь-якій стадії господарчого процесу:

– на першій стадії підприємству необхідні грошові кошти для придбання засобів виробництва і предметів праці;

– на другій стадії – для організації процесу виробництва (поновлення основних засобів на новій технічній основі, ремонт діючого обладнання і т. ін.);

– на третій стадії – для організації процесу реалізації продукції і поновлення процесу виробництва [2].

Тривалість процесу виробництва і реалізації продукції на різних підприємствах різна і в результаті цього, на одних підприємствах протягом певного періоду виникають тимчасово невикористані грошові кошти, а на інших підприємствах в той же період виникає тимчасова потреба в грошових ресурсах.

Між тим, невід’ємним елементом дослідження загального процесу організації процесу кредитування є чітке визначення принципів та уточнення методів банківського кредитування. Внаслідок сезонності виробництва та інших причин існує розбіжність у часі виробництва та реалізації продукції, що є основною умовою виникнення кредитних відносин. Особливо характерний для сільськогосподарського виробництва високий розрив між часом вкладення коштів та їх поверненням, оскільки необхідність у кредитуванні пов’язана із сезонною потребою поповнення оборотних активів, впровадження нових виробництв і прогресивних технологій.

З іншого боку, головною умовою успішного розвитку кредитних відносин у сільському господарстві є інвестиційна привабливість сільгоспідприємств, в основі якої лежить рівень кредитоспроможності позичальника [6].

Достовірна та об’єктивна інформація про фінансовий стан підприємства необхідна для інвесторів, що бажають вигідно вкласти свій капітал в інші галузі діяльності; акціонерів, що одержують дивіденди з доходу; кредиторів, зацікавлених у своєчасному погашенні своїх вимог; банків, що надають свою позику позичальникові.

Отже, сутність кредитування полягає не в масі позиченої вартості, а в тих економічних відносинах, які виникають у зв’язку з рухом вартості на засадах поверненості та платності. Ці відносини характеризуються низкою специфічних рис, які констатують явище кредиту і відрізняють його від інших економічних явищ [3].

Специфіка сільськогосподарського виробництва зумовлює необхідність авансування коштів на відносно тривалий період часу, який залежно від спеціалізації й фінансового стану підприємства, може вимірюватися роками. Тому практично усі сільськогосподарські підприємства, незалежно від форми власності та способу виробництва, у практиці господарської діяльності вимушені вдаватися до залучення коштів [3].

Проблема виникає в процесі оцінки банком надійності аграрного позичальника, що видається цілком закономірним, якщо прийняти до уваги низький рівень платоспроможності і кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. В

подібній ситуації комерційні банки намагаються компенсувати ризик неповернення позичок завищеними відсотковими ставками для низьокласних позичальників, якими в теперішній час і є більшість виробників сільськогосподарської продукції.

За інформацією НБУ, протягом п'яти останніх років простежується розрив між процентними ставками для сільськогосподарських підприємств та їх середнім рівнем по народному господарству. При цьому підприємства торгівлі і, особливо, переробної промисловості отримують дешевші кредитні ресурси, не маючи сезонності виробництва та інших чинників, характерних для сільського господарства як галузі. Відповідно і темпи зміни процентних ставок відрізняються: так в сільському господарстві протягом 2010-2014 рр. вони щороку підвищувалися в середньому на 0,88% проти 0,19% по усіх галузях та на 0,43% по торгівлі, а також проти 0,18% середньорічного зниження по переробних галузях [1].

Зниження відсоткових ставок можливе за умови наявності в позичальника високоліквідних і надійних в умовах економічної невизначеності та інфляційного середовища предметів застави, в якості яких основні засоби більшості сільськогосподарських підприємств в найближчий час навряд чи зможуть фігурувати. Ефективним предметом застави могла б бути земля, але через незавершеність земельної реформи та недосконалість законодавчої бази цей резерв поки що залишається не використаним.

У свій час була прийнята Комплексна програма підтримки розвитку українського села на період до 2015 року, де було передбачено створення відповідно до вимог Земельного Кодексу України, Земельного (Іпотечного) банку з відповідною мережею регіональних структур. Одночасно планувалося удосконалення механізмів заставних операцій з використанням складських свідоцтв, закладних та іпотечних облігацій на основі підвищення гарантій повернення кредитів за рахунок створення єдиної системи державної реєстрації нерухомості в тому числі земельних ділянок [7].

Міністерство аграрної політики тоді ініціювало зміну механізму надання компенсацій кредитних ставок по кредитах банків для сільськогосподарських товаровиробників. Передбачалося здійснювати компенсацію частини сплаченої процентної ставки підприємствам АПК по залученим ними в банках короткостроковим (до 12 місяців у межах бюджетного року) і середньостроковим кредитам (до 3 років), а також короткостроковим кредитам, залученим у кредитних союзах. Така компенсація мала надаватися на конкурсній основі підприємствам АПК на обсяги використаних поточного року кредитних ресурсів, за умови відсутності додаткових умов, які

підвищують вартість користування кредитом. При цьому кредитна ставка по короткострокових кредитах не повинна була перевищувати 19% річних у національній валюті, 23% річних для кредитів, наданих кредитними союзами в національній валюті й 12% річних - в іноземній валюті, а по середньострокових кредитах вона не повинна перевищувати 18% річних у національній валюті й 11% річних - в іноземній валюті. Компенсація процентних ставок мала надаватися лише по короткострокових кредитах у межах обсягу 10 млн. гривень а середньостроковим - до 50 млн. грн. [7]. Не виникає сумнівів, що ці положення залишаються актуальними і на сьогодні.

Протягом тривалого часу компенсації надавалися на конкурсній основі підприємствам АПК, які залучили кредити, за умови, що ставка по кредитах банків не перевищувала 21% по короткострокових кредитах, 20% - по довгострокових кредитах і 27% - по кредитах кредитних союзів. Отже, фактично Міністерство аграрної політики пропонувало різко скоротити виплати по компенсаціях за взяті сільгосптоваровиробниками кредити. Це впливало з того, що одержання кредитів під 19% річних у гривнях є практично нереальним [4].

Як відомо, базова ставка, під якою банки видають кредити, розраховується як сума облікової ставки центрального банку й прогнозованого рівня інфляції. В 2014 році інфляція в Україні склала, за офіційним даними, 24,9%. При цьому облікова ставка НБУ підвищилася з 9,5% на 15.04.2014 р. до 14% на 13.11.2014 р. Зважаючи на те, що рівень інфляції 2015 р. навряд чи буде нижчим від попереднього та беручи до уваги підвищений ризик неповернення кредитів сільгоспвиробниками, можливих втрат їхніх доходів на ринках цукру й зерна, важкопрогнозованість ситуації з можливим урожаєм зерна 2015 р., твердих підстав для зниження відсоткових ставок комерційними банками не виникає [1].

Іншими словами, ми спостерігаємо ситуацію, коли вартість кредиту перевершує здатність сільськогосподарських підприємств його оплачувати. Найкращим рішенням проблеми є підвищення конкурентоздатності аграрних формувань, що привело б до залучення капіталу в дану галузь. Однак це вимагає фундаментальних змін у аграрній політиці, спрямованих на стійке підвищення ефективності галузі.

Розглядаючи особливості кредитування сільгоспвиробників в Україні, слід також відзначити, що в Україні майже відсутні нетрадиційні методи кредитування аграрного сектору АПК, які широко використовуються у світовій практиці [8].

Однією з таких форм є складські свідоцтва (або, як їх іще можуть називати, зернові квитанції). Це українські аналоги складських розписок-варрантів (warehouse

receipt). Вони являють собою відомий і перевірений на Заході засіб фінансування потреб сільськогосподарського сектора в оборотному капіталі. Готова сільськогосподарська продукція повинна зберігатися на складі з моменту забирання урожаю до його переробки або споживання. Банки можуть здійснювати фінансування під ці товарні запаси, укладаючи окремі договори з позичальниками і товарними складами, на яких зберігається продукція. У результаті здійснюється вливання додаткових грошових коштів в аграрний сектор, а ціни на сільськогосподарську продукцію будуть відображати реальну вартість цих коштів, що дозволяє основним виробникам і переробним підприємствам здійснювати розрахунки реальними грошима, а фінансовим посередникам дає можливість здобути досвід і набути навички фінансування оборотного капіталу

Ще однією з форм фінансування аграрного сектору є так званий пільговий кредит. Мова в даному випадку може йти про кредити, вартість котрих нижче ринкової вартості кредитів для сільськогосподарського сектора. У ряді розвинених країн пільгові кредити застосовувалися і продовжують застосовуватися у фінансуванні сільськогосподарського сектора. У цих випадках держава не є постачальником кредиту, вона лише субсидує процентну ставку, яку фінансові посередники стягують з фермерів, надаючи їм кредит. У цих випадках держава не бере на себе кредитний ризик, а забезпечує фермерів через фінансового посередника пільгами по процентній ставці. Відповідальність за погашення кредиту і ризик непогашення беруть на себе фінансові посередники. Таким чином, фінансування дається лише в тому випадку, якщо позичальник має достатню прогностичну платоспроможність і здатний виплатити і відсотки, і основну суму кредиту. Іншими словами, фінансові посередники будуть зацікавлені у фінансуванні цільової групи, що має право на одержання пільгових кредитів.

Висновки. Сучасна система кредитної підтримки агропромислового комплексу повинна будуватися з урахуванням специфіки сільського господарства і вимог ринкових умов. При цьому кошти повинні надаватися в грошовій формі, що дозволить сільським товаровиробникам бути повноцінними суб'єктами ринку, господарями своєї продукції, вибирати на основі конкуренції постачальників і споживачів, відповідати за своєчасне повернення кредитів. Система повинна сполучити в собі ринкові принципи прямого банківського кредитування з пільговою процентною політикою держави і контролем за цільовим використанням коштів на основі ефективною заставної системи, забезпечувати їх ефективність і гарантоване повернення у встановлений термін.

Поряд з цим створення фонду кредитних гарантій сільськогосподарських товаровиробників має вирішити проблему надання часткових гарантій для кредитування пріоритетних напрямків розвитку аграрного сектору та підтримки мікрокредитування фермерських і особистих селянських господарств. Це дасть можливість доповнити існуючий механізм субсидування процентної ставки по кредиту і частини самого кредиту механізмом часткового або повного державного гарантування повернення позики. Одночасно було б доцільно впровадити такий механізм компенсування кредиту, при якому держава виплачує кошти не банкові, а безпосередньо сільськогосподарському підприємству, яке взяло кредит у банку по ринковій ставці. В даному випадку компенсація кредиту здійснюється не на початку терміну кредитування, а наприкінці, що полегшує контроль за цільовим використанням коштів.

Список використаної літератури

1. Бюлетень НБУ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195
2. Маслова К. І. Гроші та кредит: Підручник. / За ред. К. І. Маслова, П. С. Александрова. – К.: КНЕУ, 2005. – 458 с.
3. Колотуха С. М. Удосконалення кредитування сільськогосподарського виробництва. // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – с. 108-115.
4. Кредитування українського АПК: ризики не менші, але менша компенсація за них. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://agroua.net/news/news_12181.html
5. Круш З. А., Перекрестова Л. В. Практикум по фінансах сільського господарства. – М.: Фінанси і статистика, 2004. – 328 с.
6. Пиріг Г. І., Удосконалення кредитних відносин в аграрному секторі економіки. // Економіка АПК. – 2004. - № 2. – с. 64-69.
7. Проект постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Комплексної програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року". – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/files/00003800/Programa.doc>
8. Шитюк О. М. Формування ефективного механізму кредитування аграрного сектору АПК. // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2005. – №2. – С. 84-91

СКРИПНИК Ю. В. КРЕДИТНАЯ ПОДДЕРЖКА АГРАРНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ

В статье значительное внимание уделено проблемам развития банковского кредитования сельскохозяйственных предприятий. Показан зарубежный опыт использования ссудных средств в аграрном капитале, проанализированы процентные ставки и привлечение банковских кредитов в аграрную сферу производства. Определены причины, которые ограничивают возможности кредитования АПК.

Ключевые слова: банковское кредитование, кредитная поддержка, сельскохозяйственные предприятия, кредитные гарантии, складские расписки-варранты, льготное кредитование.

SKRYPNYK YU. V. CREDIT SUPPORT FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

Considerable attention is paid to development issues in bank lending to agricultural enterprises. It is shown foreign experience of extra means in the agrarian capital, are analysed percentage rates and attraction of bank credits in agrarian sphere of manufacture. The reasons limiting possibilities of crediting of agrarian and industrial complex are examined.

Keywords: bank loans, credit support, agricultural enterprises, loan guarantees, warehouse receipt, subsidized loans.